

Nr 139.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vidareutbildning av folkskollärare för tjänstgöring på högre skolstadier m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen, nr 149 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 12 februari 1954, föreslagit riksdagen att

1. besluta att från och med den 1 juli 1954 skall, i överensstämmelse med vad departementschefen förordat, å enhetsskolans (försöksskolornas) högstadium och å realskolestadiet inrättas tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare, som efter avlagd folkskollärarexamen tjänstgjort minst tre år såsom folkskollärare och som i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen erhållit minst två betygsheter eller genomgått av skolöverstyrelsen anordnad särskild befodringskurs om ett läsår;

2. bemyndiga Kungl. Maj:t att i samband med tjänsteinrättandet den 1 juli 1954 och undantagsvis i framtiden medgiva den lindring i behörighetsvillkoren för tjänst i 23 lönegraden, som avses i övergångsbestämmelsen till det av departementschefen tillstyrkta departementsförslaget eller eljest kan befinnas påkallad;

3. bemyndiga Kungl. Maj:t att för varje läsår fastställa antalet folkskollärartjänster i 23 lönegraden;

4. bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förordat meddela erforderliga föreskrifter om de ifrågasvarande tjänsterna i 23 lönegraden och om de avsedda befodringskurserna;

5. till Befodringskurser för folkskollärare å riksstaten för budgetåret 1954/55 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 500 000 kronor.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehåft

dels en inom andra kammaren av herrar *Dahlén* och *Widén* väckt motion (II: 538), vari hemställts att riksdagen måtte vid behandlingen av proposition nr 149 i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala, att frågan om inrättande av ämneslärarseminarium toges upp till prövning;

dels en inom andra kammaren av herr *Helén m. fl.* väckt motion (II: 539), i vilken yrkats

att riksdagen med ändring av i Kungl. Maj:ts proposition nr 149 framställda förslag ville besluta,

1. att de ifrågasatta lärartjänsterna i 23:e lönegraden skall tillkomma folkskollärare, som efter avlagd folkskollärarexamen tjänstgjort minst tre år såsom folkskollärare och som i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen erhållit minst två betygsenheter, vare sig dessa förvärvats vid universitet, högskola eller vid decentraliserade universitetskurser;

2. att de föreslagna befodringskurserna ersättes av universitetskurser för 1 betyg i filosofisk ämbetsexamen under universitetskanslerns överinseende vid härför lämpade läroanstalter, samt

3. att det må ankomma på riksdagen och ej på Kungl. Maj:t att för varje läsår fastställa antalet lärartjänster i 23:e lönegraden;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lundqvist m. fl.* (I: 419) och den andra inom andra kammaren av herr *Håstad m. fl.* (II: 540), i vilka hemställts

att riksdagen i samband med behandlingen av proposition nr 149 måtte uttala,

att de föreslagna allmänna befodringskurserna endast anordnas såsom en övergång och blott i den utsträckning som visar sig oundgängligen nödvändig för att fylla ett akut behov av lärare på enhetsskolans högstadium, samt att vad i motionerna anförts i avseende å lärare och betygsdifferentiering beaktas vid utformningen av kurserna,

att statsmakterna inriktar sina ansträngningar på att underlätta för folkskollärare att studera vidare vid universitet och högskolor eller förmedelst genomgång av decentraliserade universitetskurser vinna behörighet att undervisa i enhetsskolans högstadium eller i realskoleklasser,

att frågan om behovet och lämpligheten av specialkurser för folkskollärare inom särskilda delar av enhetsskolans högstadium göres till föremål för förnyad utredning,

att 23-gradstjänster icke inrättas på i folkskolan inbyggda 3-åriga realskollinjer,

att vid en ökad tillgång i framtiden på fil. magistrar, folkskollärare med fyra betyg eller andra adjunktskompetenta lärare innehavarna av 23-gradstjänster på sätt departementschefen i höstas uttalade utan ändring av löneställningen och så långt sig lämpligen göra låter överflyttas till mellanstadiet, samt

att dispens från fastställda behörighetsvillkor ej måtte meddelas av Konungen utan att riksdagen först sättes i tillfälle att pröva de allmänna principer, enligt vilka dispens må kunna lämnas.

I den mån redogörelse i det följande icke lämnas för motiveringen till de motionsvis framställda yrkandena får utskottet hänvisa till motionerna II: 538, 539 och 540.

Inledning.

Sedan de mellan 1949 års tjänsteförteckningskommitté, å ena sidan, och tjänstemännens centralorganisation, Sveriges folkskolläraryrkeförbund och Sveriges folkskolläraryrkeförbund, å andra sidan, förda förhandlingarna beträffande folkskollärares löner icke lett till uppgörelse, har fortsatta överläggningar med nämnda organisationer ägt rum inom civildepartementet. Den 28 juni 1953 förklarade sig organisationerna beredda acceptera ett inom civildepartementet i samråd med ecklesiastikdepartementet utarbetat förslag till förbättrade anställnings- och avlöningsvillkor för folkskollärare, vilket framlagts under förbehåll av Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande.

Det förslag — i fortsättningen i allmänhet kallat *departementsförslaget* — om vilket sålunda enighet uppnåtts, är av följande lydelse.

1. Å enhetsskolans högstadium och å realskolestadiet inrättas tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare, som efter avlagd folkskolläraryrkesexamen tjänstgjort minst 3 år såsom folkskollärare och som i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen erhållit minst två betygsenheter eller genomgått av skolöverstyrelsen anordnad särskild kurs om ett läsår.

Antalet folkskollärartjänster i 23 lönegraden fastställs för varje läsår efter förslag av skolöverstyrelsen med utgångspunkt från att behov av 6 000 à 7 000 folkskollärartjänster av ifrågakvarande slag torde föreligga vid en fullt utbyggd enhetsskola.

För folkskollärare i 23 lönegraden skall gälla samma tjänstgöringsskyldighet som för ämneslärare vid samma skolform.

2. Vid tjänstledighet för studier, som avses under punkt 1, skall i stället för bestämmelserna i 18 § 5 b) avlöningsreglementet för folkskolan gälla, att lön utgår med B-avdrag under sammanlagt högst 360 dagar under loppet av tio på varandra följande kalenderår. Folkskollärare, som åtnjutit denna förmån, må icke under samma tioårsperiod erhålla mer än sammanlagt 360 dagars tjänstledighet med lön med B-avdrag enligt denna punkt och på grund av bestämmelserna i 18 § 5 b) avlöningsreglementet.

3. Karenstiden för erhållande av extra ordinarie anställning såsom folkskollärare sänkes från 2 till 1½ år.

4. Folkskollärare med full tjänstgöring, huvudsakligen i 7 klassen och högre klasser inom skola av A-formen, erhåller ett lönetillägg av 2 kronor 50 öre per läsårsdag.

Ordinarie och extra ordinarie folkskollärare med full tjänstgöring, huvudsakligen vid skola av B-form, erhåller ett lönetillägg av 150 kronor för sådan termin, varunder han undervisar i 7 klassen.

5. Folkskollärare, som i folkskolan inom sin tjänstgöringsskyldighet av 30 veckotimmar undervisar minst 2 veckotimmar i engelska och/eller tyska, erhåller ett lönetillägg av 450 kronor för läsår.

6. Språktillägg enligt 23 § avlöningsreglementet för folkskolan återinföres i den egentliga folkskolan och utgår där med 600 kronor för år.

7. Lönetillägget för nomadskolans lärare höjes från 180 kronor till 360 kronor för år.

8. Folkskollärare erhåller för undervisning i läroämne respektive kunskapsämne utöver full tjänstgöring å sin tjänst timarvode efter den löneklass, vari han är placerad, dock i fråga om övningsskollärare högst den 27:e samt i fråga om annan folkskollärare vid undervisning å realskolestadiet eller enhetsskolans högstadium högst den 25:e och eljest högst den 22:a.

Övergångsbestämmelse.

Folkskollärare, som under minst två år bestritt heltidstjänst å de under punkt 1 angivna skolstadierna, må kunna erhålla dispens från de under samma punkt avsedda utbildningskraven.

Sedan chefen för ecklesiastikdepartementet anmodat skolöverstyrelsen att inkomma med förslag beträffande sådana särskilda kurser, som det enligt punkt 1 i departementsförslaget skulle ankomma på överstyrelsen att anordna, uppdrog överstyrelsen åt rektorn vid folkskoleseminariet i Lund E. Stenquist och rektorn vid folkskoleseminariet för manliga elever i Linköping V. Ekenvall att som sakkunniga utreda frågor rörande nämnda kursverksamhet.

Inrättande av tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare.

Allmänna synpunkter.

Skolöverstyrelsen framhåller, att inrättande av ifrågavarande tjänster i 23 lönegraden icke allenast är en löneregleringsfråga, utan att en sådan åtgärd även får konsekvenser för skolväsendets utveckling i pedagogiskt och organisatoriskt hänseende. Tjänsterna kunde emellertid bli av stort värde för skolväsendet. Det vore dock icke möjligt att nu närmare bedöma hur många tjänster som — med vederbörlig hänsyn till pedagogiska och organisatoriska synpunkter — kunde komma att erfordras.

Sju reservanter inom överstyrelsen uttalar sitt beklagande av att överstyrelsen icke beretts tillfälle att yttra sig i samband med departementsförslaget, som, om det genomfördes, komme att få betydande konsekvenser för skolväsendets framtida utveckling i pedagogiskt och skolorganisatoriskt avseende. Reservanterna erinrar om att enligt 1950 års riksdagsbeslut undervisningen i läroämnen på enhetsskolans högstadium i regel skulle bestriidas av ämneslärare med akademisk kompetens. Enligt bestämmelserna för försöksverksamheten hade behörighetsvillkoren för tjänster på högstadiet fixerats vara desamma som för ämneslärartjänster vid högre kommunala skolor. Nu skulle drygt hälften av tjänsterna på detta stadium förbehållas

folkskollärare med viss kompletterande utbildning. Vidare syntes departementsförslaget syfta till en bestående anordning. Utredning vore erforderlig för att beräkna bristen på lärare med vederbörlig kompetens. Departementsförslaget kunde medföra risk för att tillgången på lärare med fullständig filosofisk ämbetsexamen komme att försämrast. En av reservanterna *undervisningsrådet Thorén* framhåller därutöver, bland annat, att ett betyg i filosofisk ämbetsexamen i engelska eller tyska på intet sätt kunde anses erforderlig kompetens för undervisning i realskolan eller på enhetsskolans högstadium.

Statskontoret anser, att departementsförslaget går längre än till att avse enbart en uppgörelse om folkskollärarnas löneställning. Å realskolestadiet skulle komma att tjänstgöra lärare, som ej uppfyllde de krav på utbildning, som hittills ställts på realskolans ämneslärare. Förslaget syntes ej heller helt stå i samklang med 1950 års riksdagsbeslut i vad avsåge kompetens för lärare på enhetsskolans högstadium. Statskontoret hyser betänkligheter mot att en slutlig förhandlingsöverenskommelse med så vittgående konsekvenser för undervisningsväsendet träffats, innan ärendet underställts statsmakternas prövning.

Sveriges förenade studentkårer anser, att en sänkning av lärarkompetensen på enhetsskolans högstadium under folkskolläraryxamen och fyra akademiska betyg bör föregås av utredning angående lärarkompetensen och tillgången på kompetenta lärare. I avvaktan på utredningens resultat borde intet förslag rörande kompetensvillkor eller lönegradsplacering för högstadiets lärare framläggas.

Författningsreglering.

Skolöverstyrelsen föreslår, att de i anledning av punkt 1 i departementsförslaget erforderliga bestämmelserna beträffande tjänsterna i 23 lönegraden sammanföres i ett särskilt cirkulär med giltighet för alla de skolformer, vid vilka dylika tjänster inrättas.

I förevarande proposition lämnas å s. 5—8, till vilka utskottet får hänvisa, redogörelse för de delar av departementsförslaget, som berör i huvudsak skolorganisatoriska frågor, och de erinringar som framförts av remissmyndigheterna.

Befordringskurser för folkskollärare.

Allmänna synpunkter.

Efter att inledningsvis ha erinrat om att såväl läroverkens krisutredning som skolöverstyrelsen tidigare ställt sig avvisande mot all vidareutbildning av folkskollärare genom kurser, främst därför att sådan utbildning icke kunde påbyggas till fullständig ämneslärarkompetens, framhåller *de sak-*

kunniga att frågan genom departementsförslaget kommit i ett annat läge samt anföra i detta sammanhang bland annat följande.

Av skolöverstyrelsen skall sålunda anordnas särskilda kurser om ett läsår. Dessa kurser skall enligt departementsförslaget avse utbildning för tjänstgöring på enhetsskolans högstadium och på realskolestadiet. Med hänsyn till det förhållandet, att två akademiska betyg, förvärvade i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen, jämföras med genomgången ettårig kurs, kunde man lätt bibringas den uppfattningen, att de av skolöverstyrelsen anordnade befodringskurserna icke blott skulle föra fram till samma löneställning utan också ge samma undervisningskompetens. Fullständig överensstämmelse i fråga om undervisningskompetensen kan knappast åstadkommas och torde väl heller icke ha avsetts. Dessutom kommer enhetsskolan säkerligen icke enbart att ha behov av ämnesspecialister utan även av ett icke ringa antal för andra uppgifter specialutbildade lärare. Det sistnämnda torde för övrigt också gälla den nuvarande folkskolans högre avdelningar, vilka i avsevärd grad kommer att närma sig enhetsskolans, om förslaget till ny undervisningsplan antages. Samma elevmaterial, som rekryterar nyssnämnda avdelningar och fortsättningsskolan, återfinnes redan nu inom försöksdistriktens högstadier. Då enhetsskolan blir fullt utbyggd, kommer den att omfatta hela detta klientel, ett förhållande som torde medföra nya problem beträffande kraven på lärarutbildningen.

Att akademiskt utbildade lärare skulle handha all teoretisk undervisning på enhetsskolans högstadium måste betraktas som svårigen realiserbart och i vissa fall knappast heller önskvärt ur pedagogisk synpunkt. Ser man realistiskt på problemet, måste man fastslå, att det i första hand icke gäller att skapa en ur utbildningssynpunkt uniform lärarkår. Lärarutbildningen bör i stället på bästa möjliga sätt avpassas efter det heterogena elevmaterialets skiftande mottaglighet, intresseinriktning och studieförutsättningar.

Betraktas problemet ur denna synpunkt, förefaller det självklart — inte minst med hänsyn till skolkommissionens, riksdagens och skolöverstyrelsens tidigare uttalanden — att de egentliga ämneslärarna huvudsakligen måste reserveras för de utpräglade teoretiska linjerna samt därtill i regel för språkundervisningen på såväl mellan- som högstadiet. Det är sålunda angeläget att understryka, att den, som siktar mot kompetens för ren ämneslärarundervisning på alla linjer, bör välja den akademiska studievägen.

Med hänsyn till departementsförslaget framstår det för de sakkunniga som högeligen önskvärt — för att icke säga nödvändigt — att ytterligare decentraliserade akademiska kurser kommer till stånd, och att dessa även kommer att omfatta viktigare humanistiska ämnen.

Den ur skolans synpunkt största fördelen med departementsförslaget är, framhåller de sakkunniga, att det ger möjlighet till mera speciell inriktning av kursutbildningen för vissa önskvärda lärarkategorier på enhetsskolans högstadium, för vilka särskild akademisk utbildning för närvarande icke utformats.

En relativt stor grupp av elever, som nu går i folkskolans sjunde och åttonde klasser, saknar i många fall de intellektuella förutsättningarna för teoretiska studier. Man torde knappast göra sig skyldig till någon över-

drift, om man påstår, att folkskolans lärokurser utgör gränsen för vad åtskilliga av dessa elever torde kunna tillgodogöra sig i fråga om teoretisk utbildning. Skolkommissionen hänvisar denna grupp till yrkeslinjen. Det vore utan tvivel önskvärdt, om hela denna elevkategori kunde inriktas på yrkesbetonad utbildning. Allting talar emellertid för att så icke kommer att kunna ske.

Man måste säkerligen räkna med att det på enhetsskolans högstadium kommer att finnas en icke obetydlig »odeciderad» grupp, som icke kommer att kunna länkas in på y-linjen. I denna »odeciderade» grupp kommer antagligen även ett antal, visserligen begåvade men sent utvecklade eller för teoretiska studier ointresserade elever att ingå. Ett extremt ämneslärarysystem torde knappast passa för denna elevkategori. Vad den behöver, är en undervisning, som framför allt tar sikte på de uppfostrande momenten och på det med hänsyn till elevmaterialet praktiskt tillämpliga i samhälls- och yrkesliv. En viktig uppgift blir här att så tidigt som möjligt väcka elevernas intresse för yrkeslivet.

Från dessa allmänna utgångspunkter föreslår de sakkunniga, att för folkskolläraernas vidareutbildning av skolöverstyrelsen anordnas ett flertal olika kurser, av de sakkunniga kallade befodringskurser. Dessa låter inordna sig i två huvudgrupper, nämligen *ämneskurser* och *specialklasslärokurser*. De sakkunnigas förslag åtföljes av utkast till tim- och kursplaner för de olika kurserna, varjämte de sakkunniga framlagt förslag till kursernas organisation samt uppgjort approximativa kostnadsberäkningar för kursverksamheten.

Utskottet får i vad avser ifrågavarande, av de sakkunniga framställda förslag hänvisa till förevarande proposition s. 10—16.

Yttranden.

Med eget utlåtande av den 11 november 1953 har skolöverstyrelsen överlämnat utredningen till ecklesiastikdepartementet, varefter yttranden avgiavs av *statskontoret* och *kanslern för rikets universitet*, som hört vederbörande universitets- och högskolemyndigheter, samt av *Sveriges folkskolläraryförbund*, *Sveriges folkskollärarynneförbund*, *svenska seminarieläraryöreningen*, *seminariernas rektorsförening* och *läroverksläraernas riksförbund*.

Sveriges förenade studentkårer och *kristendomsläraernas förening* har inkommit med skrifter i ämnet.

Universitetskanslern har på åtskilliga punkter ställt sig starkt kritisk till de sakkunnigas förslag.

Utskottet får beträffande innehållet i dessa yttranden hänvisa till den i propositionen å s. 16—23 lämnade redogörelsen.

Departementschefen.

Departementschefen har anfört huvudsakligen följande.

Ett av de svåraste problemen på skolans område under de senaste tio åren har varit frågan, hur den alltmer tilltagande bristen på kompetenta lärare vid de högre skolorna skulle kunna övervinnas. Bristen har varit särskilt framträdande i fråga om ämneslärare med filosofisk ämbetsexamen. Det stod redan tidigt klart, att man icke kunde hoppas på att bristen skulle kunna täckas på det hittills normala sättet, d. v. s. genom en utexaminering vid universitet och högskolor av så många filosofie magistrar, att det antal av de nytexaminerade, som ginge till lärarbanan, motsvarade det årliga ersättnings- och utvidgningsbehovet. Redan 1946 års skolkommision hemställde — och gjorde det rätt snart efter påbörjandet av sitt arbete — om särskilda åtgärder för att avhjälpa då rådande lärarbrist. I vissa delar genomfördes de förslag skolkommisionen framlagt. År 1949 tillkallade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet efter vederbörligt bemyndigande särskilda sakkunniga med uppdrag att verkställa utredning och avgiva förslag rörande åtgärder, som vore påkallade i anledning av bland annat lärarbristen vid de högre skolorna. Dessa sakkunniga — som antog namnet Läroverkens krisutredning — avgav den 6 december 1951 ett betänkande med förslag till vissa åtgärder för avhjälpande av lärarbristen vid de högre skolorna. Krisutredningen beräknade lärarbristen i de högre skolorna höstterminen 1950 till sammanlagt omkring 550 heltidstjänster. I prognoser för framtiden ansåg sig utredningen för sexårsperioden 1951—1956 dels kunna räkna med ett tillskott av 1 500 filosofie magistrar till lärarbanan men dels ock vara tvungen att uppskatta nyrekryteringsbehovet av lärare för det högre skolväsendet till omkring 4 800. Efter diskussion av olika utvägar att balansera tillgång och efterfrågan på lärare stannade krisutredningen för den uppfattningen, att det sedan alla andra utvägar anlitas (utom de interna, d. v. s. ökning av lärarnas tjänstgöringskyldighet och klassavdelningarnas storlek samt beskäring av timplanerna), återstod ett behov av 1 500 nya lärare för perioden 1951—1956. Med utgångspunkt i dessa prognoser höll utredningen före, att ansträngningarna måste inriktas på att åstadkomma ett tillskott av lärare med något kortare utbildningstid än ämbetsexamen kräver. Utredningen ansåg det nödvändigt, att flera utbildningsvägar lades tillräta, som under det nuvarande övergångsskedet ledde till behörighet att undervisa på realskolestadiet och sedermera inom enhetsskolans högstadium. Krisutredningens förslag åsyftade huvudsakligen, att folkskollärare skulle stimuleras att förskaffa sig begränsad akademisk utbildning om 1—4 betyg för filosofisk ämbetsexamen för att därefter övergå till att undervisa i de högre skolorna.

Läroverkens krisutrednings förslag underställdes, på min föredragning inför Kungl. Maj:t, riksdagen i en proposition den 7 mars 1952, nr 153, med förslag till vissa åtgärder för avhjälpande av lärarbristen vid de högre skolorna. I denna proposition uttalade jag bland annat, att jag i stort sett kunde ansluta mig till den tankegång, som lett fram till krisutredningens förslag. Det ställde sig naturligt att för fyllande av läroverkslärarbristen använda sådana folkskollärare, vilkas värdefulla lärarutbildning förstärkts med akademiska studier av godtagbar omfattning. Med hänsyn till framtidsplanerna för skolväsendet tedde sig den föreslagna vidare-

utbildningen också lämplig. I propositionen föreslogs i huvudsak, att en utbildning, bestående av folkskolläraryxamen och tentamina för fyra betygsenheter i filosofisk ämbetsexamen, skulle jämställas med filosofisk ämbetsexamen, att kompetens för viss tjänstgöring i realskolan skulle tillkomma folkskollärare, som hade två à tre betygsenheter i ämbetsexamen, samt att — för att frambringa ytterligare lärare med viss kompetens för tjänstgöring på realskolestadiet — på olika orter ute i landet skulle anordnas fortbildningskurser för sådana folkskollärare, som icke kunde eller ville avbryta sin tjänstgöring i folkskolan för att bedriva universitetsstudier. Dessa fortbildningskurser skulle närmast avse 1-betygsstudier, undervisningen skulle vara likvärdig med universitetsutbildning och den skulle begränsas till de naturvetenskapliga ämnena.

Riksdagen godtog propositionens förslag i de här refererade delarna.

Under de två år som gått, sedan den angivna propositionen framlades, har utvecklingen på läroområdet med uppmärksamhet följts inom såväl skolöverstyrelsen som ecklesiastikdepartementet. De prognoser för framtiden, som därunder vid flera tillfällen gjorts, har visat att den bristsituation, som läroverkens krisutredning tecknade, stämmer rätt väl med verkligheten. Visserligen visar de senast gjorda beräkningarna beträffande lärartillgång och lärarbehov under återstoden av 1950-talet — för vilka beräkningar jag torde få tillfälle att närmare redogöra senare i vår i samband med frågan om anslag till inrättande av en första lärarhögskola — att bristsituationen av vissa skäl icke torde komma att bli fullt så svår, som krisutredningen beräknade, men dock mycket svårbemästrad, om icke särskilda åtgärder vidtages.

Emellertid är frågan om ökad tillgång på lärare för realskolestadiet och motsvarande stadier inom enhetsskolan ingalunda enbart en lärarbristfråga i den mening, jag hittills angivit. Den genomgripande reform av vårt skolväsende, varom beslut fattades av 1950 års riksdag och som för närvarande förberedes genom en av riksdagen beslutad omfattande försöksverksamhet, äsyftar ju att ge en bättre skolutbildning åt all ungdom i vårt land. Denna förbättring skall dels åstadkommas genom en omläggning av studierna och studiemålen, men dels också komma till stånd genom en förlängning av den obligatoriska skoltiden från för närvarande 7 eller 8 år till 9 år. En dylik förbättring måste ur båda de angivna synpunkterna kräva ett ökat antal lärare, dock helt naturligt främst på grund av utökningen av skolpliktstiden. Denna ökning av lärarbehovet har intet samband med den bristsituation, som jag i det föregående behandlat. Den ökning av antalet lärare, som betingas av skolreformens genomförande, blir bestående för framtiden med endast den variation, som sammanhänger med barnkullarnas olika storlek. För tillgodoseende av detta ökade lärarbehov bör man alltså om möjligt välja sådana lösningar, som inte är kortsiktiga lösningar av akuta bristproblem. Då ökningen främst beror på skolpliktstidens förlängning, kommer det tillskott av lärare, som måste skapas, i huvudsak att få sin tjänstgöring på den nya skolans högstadium, d. v. s. det stadium som motsvarar det nuvarande realskolestadiet. Jag erinrar om att redan 1946 års skolkommision ansåg, att lärarbehovet på nämnda skolstadium icke skulle kunna täckas genom den beräknade produktionen av lärare med akademisk examen. Föredragande departementschefen i 1950 års skolreformspropositioner delade denna uppfattning. Skolkommisionen räknade också med en rad nya utbildningsvägar för ämneslärare, bland

andra mellanskollärarexamen jämte två akademiska betyg eller en av lärarhögskolan kontrollerad fortbildning.

För undervisningen på den kommande nioåriga skolans högstadium måste alltså räknas med ett betydande antal nya lärartjänster. Jag delar den uppfattning, som framförts såväl av skolkommissionen som av chefen för ecklesiastikdepartementet på våren 1950, att vi icke kan räkna med att alla dessa tjänster skall kunna besättas med filosofie magistrar. Fråga är för övrigt om dylik kompetens måste anses vara oefftergivlig för alla tjänster på högstadiet. Visserligen uttalades i 1950 års riksdagsbeslut om skolreformen, att undervisningen på vart och ett av enhetsskolans tre stadier skulle i första hand bestridas av lärare, som särskilt utbildats för undervisning huvudsakligen på stadiet i fråga. Men samtidigt sades i propositionen nr 219 till samma års riksdag angående riktlinjer för lärarutbildningens ordnande, att det vore angeläget, att lärarkårerna icke för starkt fastlänkades vid oföränderliga tjänstgöringsområden. Man måste, fortsatte dåvarande departementschefen, »kunna vid behov låta lärare, som i första hand utbildats för ett visst skolstadium, rycka upp på det närmast högre, och detta underlättas i hög grad, om ett icke alltför litet antal lärare lagt sina studier och sin fortbildning med tanke på en sådan möjlighet».

Med utgångspunkt i vad jag sålunda nu anført förordar jag — i anslutning till bestämmelserna i första punkten av det departementsförslag, som jag återgivit i inledningen av mitt anförande — att å enhetsskolans högstadium och å realskolestadiet inrättas tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare, som efter avlagd folkskollärarexamen tjänstgjort minst 3 år såsom folkskollärare och som i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen erhållit minst två betygsenheter eller genomgått av skolöverstyrelsen anordnad särskild kurs om ett läsår. Jag föreslår också, att antalet dylika tjänster får fastställas av Kungl. Maj:t för varje läsår efter förslag av skolöverstyrelsen med utgångspunkt från att behov av 6 000 å 7 000 folkskollärartjänster av ifrågavarande slag torde föreligga vid en fullt utbyggd enhetsskola.

Jag vill betona, att de nya tjänster, som jag sålunda föreslår till inrättande, icke är att betrakta såsom någon nödlösning i en akut, svärbemästrad krissituation. De strider enligt min uppfattning icke mot 1950 års riksdagsbeslut i vad avser kompetensen. Likaväl som jag icke tvekar att anse en filosofie magister regelmässigt ha tillfredsställande kompetens för att undervisa på gymnasiet, ehuru undervisning där efter strängt formella grunder borde ombesörjas av lektorer, likaväl anser jag, att en folkskollärare med viss tids fullgjord lärtjänstgöring och med två betyg i ämbetsexamen eller intyg om godkänd genomgång av ett års vidareutbildning, regelmässigt bör inneha godtagbar kompetens för att undervisa på enhetsskolans högstadium eller på realskolestadiet.

De nya tjänsterna i 23 lönegraden bör — såsom i departementsförslaget förordas — inrättas på enhetsskolans högstadium och på realskolestadiet. Skolöverstyrelsen har gjort försök att närmare specificera de olika skolformer, vid vilka tjänsterna skall inrättas. Jag ansluter mig till vad skolöverstyrelsen i detta hänseende föreslagit, dock med de undantagen, att jag icke kan tillstyrka inrättande av dylika tjänster inom den nuvarande folkskolan utanför försöksskolorna och att jag anser, att det bör få ankomma på Kungl. Maj:t att efter ytterligare överväganden besluta, huruvida

dylika tjänster skall inrättas på i folkskolan inbyggda 3-åriga realskollinjer. Jag är ej heller beredd att nu föreslå inrättande av sådana tjänster vid sjukvårdsanstalter och barnhem, vid nomadskolor och vid skolor tillhörande barna- och ungdomsvården.

Av departementsförslaget framgår — såsom skolöverstyrelsen påpekar — icke för vilka klasser och linjer de nya tjänsterna är avsedda. Jag delar uppfattningen, att slutlig ställning till därigenom uppkommande spørsmål får tagas senare, när mera erfarenhet vunnits. Jag torde dock redan nu få uttala, att i realskolorna behovet av tjänster i 23 lönegraden bör beräknas med utgångspunkt huvudsakligen i klasserna 1⁵, 2³ och 1⁴. Detta innebär inget ställningstagande till frågan om var dessa lärare skall fullgöra sin tjänstgöring. Sistnämnda fråga måste lösas efter behovet i det aktuella fallet. I realskolan skall alltså en lärare i 23 lönegraden kunna hänvisas till tjänstgöring även i högre klasser än de angivna, om rektor vid skolan finner behov därav föreligga. Motsvarande lärare på enhetsskolans högstadium skall kunna hänvisas att fullgöra en del av sin tjänstgöring på mellanstadiet, om så blir erforderligt.

I fråga om de nya lärarnas tjänstgöring vill jag i övrigt framhålla, att de skall vara ämneslärare och icke klasslärare. Enda undantaget från denna regel bör enligt min mening vara, att lärare i 23 lönegraden bör kunna vara klasslärare för hjälpklass. Däremot kan jag icke dela uppfattningen, att dessa lärare lämpligen skall bli klasslärare för en så kallad »odeciderad» grupp av elever.

Med den angivna reservationen ansluter jag mig till skolöverstyrelsens förslag, att tjänst i 23 lönegraden skall avse undervisning företrädesvis i visst eller vissa ämnen eller i viss grupp av ämnen, och tillstyrker också, att det får ankomma på överstyrelsen att utfärda närmare bestämmelser i detta hänseende. Jag vill bara ännu en gång betona, att jag icke avser, att dessa nya lärare endast skall ta hand om de elever, som kan betecknas såsom mindre studiebegåvade i de teoretiska ämnena.

Jag har förut antytt, att det årliga behovet av nytillkommande tjänster i 23 lönegraden icke kan anges. Det finns emellertid enligt min uppfattning täckning för uttalandet i departementsförslagets första punkt om att ett behov av 6 000 à 7 000 folkskollärartjänster av ifrågavarande slag torde föreligga vid en fullt utbyggd enhetsskola. I vilken takt dessa tjänster skall kunna inrättas är emellertid icke möjligt att nu angiva. Riksdagens bemyndigande torde därför böra inhämtas för Kungl. Maj:t att för varje år fastställa — efter förslag av skolöverstyrelsen — det antal tjänster i 23 lönegraden, som skall nyinrättas under det påföljande budgetåret (läsåret). Det torde sedan böra ankomma på skolöverstyrelsen att slutligt bestämma tjänsternas placering vid olika skolformer och skolor. Härvid måste överstyrelsen söka åstadkomma en jämn fördelning av tjänsterna över hela landet.

Ledigförklarande med angivande av alternativ lönegradsplacering, som skolöverstyrelsen ansett önskvärt, kan jag — i likhet med folkskolläraryförbunden och läroverkslärarnas riksförbund — icke tillstyrka. 23-gradstjänsterna skall vara en särskild grupp av tjänster. Detta sammanhänger med att ett av behörighetskraven för erhållande av tjänst i 23 lönegraden är, att sökanden är folkskollärare och tjänstgjort som sådan minst visst antal år.

Vad skolöverstyrelsen i olika hänseenden anfört och föreslagit i fråga

om behörighet till tjänst i 23 lönegraden, har icke givit mig anledning till erinran. Jag vill endast understryka, att jag icke kan tillstyrka, att i den treåriga lärartjänstgöring, som utgör ett av behörighetskraven, skall få inräknas militärtjänstgöring.

Skolöverstyrelsen har föreslagit, att ordinarie tjänster i 23 lönegraden skall redan från och med budgetåret 1954/55 kunna inrättas inom enhetsskolans högstadium (d. v. s. försöksskolornas högstadium) och på motsvarande stadium inom folkskolan, under det att tills vidare endast extra ordinarie tjänster i samma lönegrad skulle inrättas vid allmänna läroverk, högre kommunala skolor och privatläroverk. Frågan om inrättande av ordinarie tjänster i 23 lönegraden inom enhetsskolan (försöksskolorna) måste emellertid upptagas till bedömande i samband med frågan om inrättande av ordinarie tjänster i kunskapsämnen överhuvud på försöksskolornas högstadium. Jag har för avsikt att i annat sammanhang anmäla sistnämnda fråga för Kungl. Maj:t och torde då få upptaga till behandling även den nu förevarande frågan. Till skolöverstyrelsens förslag, i vad gäller övriga angivna skolformer, ansluter jag mig, varvid jag dock erinrar om att jag tidigare avvisat tanken på att överhuvud inrätta tjänster i 23 lönegraden i den nuvarande egentliga folkskolan. Därest med stöd av Kungl. Maj:ts beslut tjänst i 23 lönegraden inrättas vid i folkskolan inbyggd realskollinje, bör dylik tjänst tills vidare vara extra ordinarie. Jag anser också, att bestämmelser om tillsättningen av lärare i 23 lönegraden och övriga erforderliga men här ej nämnda bestämmelser för sådana lärare, med undantag för lärarna inom enhetsskolan (försöksskolorna), bör utformas i stort sett efter de bestämmelser, som för närmast motsvarande ämneslärare gäller vid vederbörande skolform.

Jag övergår härefter till att behandla de frågor, som sammanhänger med den vidareutbildning som enligt departementsförslaget skall vara ett av kraven för att folkskollärare skall bli behörig till tjänst i 23 lönegraden. Vidareutbildningen skall enligt departementsförslaget bestå av antingen akademisk utbildning, som resulterat i att läraren tagit minst två betyg i fil. mag.-examen, eller också genomgång av en av skolöverstyrelsen anordnad särskild kurs om ett läsår.

Av de två former för vidareutbildning, som anges i departementsförslaget, torde den akademiska utbildningen för två betyg i filosofisk ämbetsexamen böra vara den normala för sådana folkskollärare, som antingen avlagt studentexamen eller eljest, på grund av särskilda bestämmelser, äger studera vid universitet och högskolor. För denna del av vidareutbildningen behöver inga särregler införas.

Den andra formen av vidareutbildning — särskilda kurser i skolöverstyrelsens regi — är en nyhet, för vilken måste meddelas organisatoriska bestämmelser och som kräver särskild medelsanvisning. De flesta med dessa kurser sammanhängande frågorna är av den art, att de kan avgöras av Kungl. Maj:t och icke behöver underställas riksdagen. Emellertid är många frågor beträffande kurserna av den allmänna vikt för skolväsendet, att jag ur den synpunkten anser det värdefullt att frågorna kan komma under debatt i riksdagen.

Skolöverstyrelsen har benämnt de nya kurserna »befordringskurser för folkskollärare». Det synes även mig vara av betydelse, att man från början får ett visst namn fastställt för dessa kurser, så att någon sammanblandning med andra, liknande kurser icke kan ske. Bland de benäm-

ningar som kan komma i fråga — d. v. s. sådana, som är i möjligaste mån adekvata och som icke redan i praktiken användes för att beteckna andra slag av kurser — synes mig det av skolöverstyrelsen föreslagna vara det bästa. Jag använder därför i fortsättningen benämningen »befordringskurser» i betydelsen av sådana särskilda, av skolöverstyrelsen anordnade kurser för folkskollärares vidareutbildning till behörighet för tjänst i 23 lönegraden, som avses i första punkten av departementsförslaget.

Konstitutivt för befordringskurserna skall vara — detta vill jag noga framhålla — att de icke är akademiska kurser. Betyg över genomgången sådan kurs kan alltså icke tillgodoräknas i filosofisk ämbetsexamen. Här emot strider icke, att den utbildning, som inhämtas vid genomgång av befordringskurs, naturligtvis måste vara av god nytta om läraren sedermera skulle vilja studera vidare i samma ämnen för att avlägga ämbetsexamen. I regel måste emellertid befordringskursernas icke-akademiska karaktär medföra, att de kommer att genomgå av sådana lärare, som icke avser att studera vidare.

Med hänsyn till att befordringskurserna endast är öppna för folkskollärare, vilka under sin seminarietid erhållit en icke obetydlig utbildning i pedagogik och psykologi, och då befordringskursernas ändamål är att ge kompetens för undervisning i ett eller två ämnen på realskolestadiet (mot-svarande), bör kurserna utformas såsom ämneskurser, inriktade på att ge det erforderliga kunskapsmättet i respektive ämnen. Jag kan med hänsyn till vad jag nu anfört icke tillstyrka, att för närvarande någon befordringskurs anordnas i psykologi med pedagogisk tillämpning. I likhet med folkskolläraryrket vill jag ej heller förorda någon kurs i engelska. Det synes mig riktigare och lämpligare, att kompetens för undervisning i främmande levande språk på ett högre stadium inhämtas genom akademiska studier. De nuvarande s. k. behörighetskurserna i engelska bör däremot tills vidare anordnas på hittillsvarande sätt. I övrigt tillstyrker jag skolöverstyrelsens förslag. Kurser skulle alltså komma att anordnas i följande av skolans läroämnen: kristendomskunskap, historia, samhällslära, geografi, matematik, biologi, fysik och kemi samt modersmålet. I anslutning till skolöverstyrelsens förslag förordar jag, att kurs i modersmålet skall omfatta två terminer men samtliga andra kurser en termin.

Jag förordar också, att den av skolöverstyrelsen och dess sakkunniga föreslagna särskilda hjälpklasslärarutbildningen kommer till stånd.

Enligt skolöverstyrelsens förslag skall befordringskurser i första hand anknytas till lämpliga folkskoleseminarier. Mot detta har universitetskanslern opponerat under förmenande, att seminarielärarna i och för sig saknar erforderlig kompetens för meddelande av praktisk-pedagogisk utbildning av lärare för realskolan. Om man emellertid ser närmare på förhållandena vid folkskoleseminarierna, finner man att till dessa seminarier — där det alldeles övervägande antalet lärare är lektorer — är anknutna många docentkompetenta lärare. Behörighetskraven till lektorstjänst vid folkskoleseminarium är högre än till lektorstjänst vid högre allmänt läroverk. Många seminarielärare har tidigare tjänstgjort i läroverk. Till allt detta kommer, att fyra av folkskoleseminarierna har realskollinjer i sina övningsskolor. Mot seminarielärarnas kompetens synes mig alltså inte kunna riktas någon principiell erinran.

I likhet med skolöverstyrelsen och dess sakkunniga anser jag det lämpligt, att vissa kurser — främst i de naturvetenskapliga ämnena — kan

förläggas till ett högre allmänt eller tekniskt läroverk; främst kanske därvid kommer i fråga de tekniska läroverken, som ju i de flesta fall är utrustade med utmärkta institutioner och laboratorier. Tills vidare synes mig icke aktuellt att förlägga befodringskurserna till socialinstitut, som ifrågasatts av folkskolläraryförbunden.

Skolöverstyrelsens sakkunniga har, med instämmande av överstyrelsen, föreslagit en betryggande kunskapskontroll och understrukit vikten av att denna sker genom effektiva tentamina. Härtill kan jag ansluta mig. De sakkunniga har vidare avvisat någon längre gående betygsgdifferentiering. De har föreslagit endast vitsorden »godkänd» och »icke godkänd». Skolöverstyrelsen anser, att skäl kan anföras för en större differentiering, men vill för närvarande lämna frågan öppen. Icke heller jag är för närvarande beredd att taga ställning till denna fråga. Då frågan trots sitt intresse ur vissa synpunkter dock icke är av den vikt, att den torde böra avgöras av riksdagen, torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles — sedan skolöverstyrelsen verkställt ytterligare överväganden i saken — besluta om betygsgdifferentieringen i god tid före den första befodringskursens avslutande.

De sakkunniga har förutsatt att, om gallring av de sökande till en befodringskurs blir nödvändig, denna kommer att ske efter gällande grunder för värdering av folkskollärares meriter. Detta innebär en enligt min mening skälig förmån för folkskollärare med längre lärarerfarenhet, varför jag biträder förslaget.

I likhet med skolöverstyrelsen anser jag det icke möjligt, att statsmakterna redan nu binder sig för de olika detaljerna i fråga om uppläggnings- och kursverksamheten. Detta gäller såväl kurstiden och dess utnyttjande, kursplaner och timplaner som ock organisationen och ledningen av kurserna. Skolöverstyrelsens sakkunniga har framlagt förslag i alla dessa hänseenden, även i fråga om arvoden och övriga kostnader. Överstyrelsen har berört frågorna och gjort vissa uttalanden. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga beslut i dessa skilda hänseenden.

Slutligen vill jag uttala, att jag tillstyrker den övergångsbestämmelse, som finns fogad till departementsförslaget. I motsats till skolöverstyrelsen anser jag dock, att den tjänstgöring, som skall få automatiskt tillgodoräknas enligt övergångsbestämmelsen, skall vara fullgjord före den 1 juli 1954. Emellertid är det att förutse, att i framtiden fall kan uppkomma, då det t. ex. ur skolväsendets synpunkt skulle vara värdefullt, om en möjlighet för Kungl. Maj:t föreläge att undantagsvis medge dispens från de fastställda behörighetsvillkoren. Jag föreslår, att dylikt dispensbemyndigande inhämtas av riksdagen.

För kursverksamheten under nästa år anhåller skolöverstyrelsen om ett reservationsanslag å 500 000 kronor till bestridande av löpande utgifter för kurserna och ett reservationsanslag å 250 000 kronor till engångsutgifter för upprustande av institutioner och bibliotek. Statskontoret har ansett en betydande nedprutning möjlig och för sin del beräknat medelsbehovet till $(275\ 000 + 25\ 000 =) 300\ 000$ kronor sammanlagt. För egen räkning får jag anföras följande. Därest kurserna i fysik och kemi regelmässigt kan förläggas till seminarier eller läroverk, som redan är försedda med välutrustade institutioner och laboratorier, torde anslaget till engångsutgifter kunna nedskäras betydligt. Dock synes mig icke möjligt att kunna uppskatta detta medelsbehov till lägre belopp än 100 000 kronor. Anslags-

behovet till löpande utgifter anser jag mig böra beräkna till något lägre belopp än det av skolöverstyrelsen föreslagna. Jag uppskattar medelsbehovet härför under nästa budgetår till 400 000 kronor. För den nu ifrågasvarande kursverksamheten erfordras således för budgetåret 1954/55 ett reservationsanslag av tillhoppa 500 000 kronor.

Motioner.

Till stöd för det i *motionen II:538* gjorda yrkandet har anförts bland annat följande.

Lärarbehovet är 12 000. Det finns för närvarande något över 4 000 akademiska lärare på detta område. Tillskottet folkskollärare blir 3 000 och nettotillskottet akademiker 3 500. Det tillgängliga lärarresultatet skulle alltså vara cirka 10 500. Det återstår då en brist på 1 500 lärare. Denna brist blir ändå större om — som vi finner önskvärt — elevantalet per klassavdelning minskas.

Dessa överväganden kan självfallet bli föremål för invändningar. Resultatet kan på goda grunder betecknas som antingen för gynnsamt eller ogynnsamt. Ett ståndpunktstagande är dock ofrånkomligt, och då synes ovanstående beräkningar inte helt realistiska. Det mest troliga är därför att ytterligare åtgärder måste insättas för att få fram ett tillräckligt stort antal lärare.

Den utväg, som då närmast synes böra övervägas, är följande. En lärarutbildning, som i fråga om längd ligger någonstans mellan akademiska lärare och folkskollärare, skulle ha vissa fördelar att uppvisa. En utbildning, där vederbörande får relativt goda kunskaper i två eller högst tre ämnen i stil med den utbildning, som skedde bland annat vid högre lärarinneseminariet, skulle därför ur vissa synpunkter vara lämplig. Den ger relativt goda kunskaper. En sådan utbildning — givetvis för båda könen — skulle grunda sig på studentexamen samt innefatta *förslagsvis* fem terminers teoretisk utbildning och en termin pedagogik och metodik. Utbildningen skulle avse undervisning i regel i två ämnen, möjligen med vissa kombinationer i tre. Det är mycket, som talar för att utbildningen bör äga rum vid ett seminarium, som då får arbeta i intim kontakt med det universitet eller den högskola, som av geografiska och andra skäl ligger närmast till. Lärarna bör i regel ha docentkompetens. Den pedagogiska utbildningen skulle kunna anknytas till den lärarhögskola, som man har anledning hoppas skall kunna komma till stånd. Undervisningen bör vara av sådant slag, att vederbörande erhåller 4—5 akademiska betyg, som kan läggas till grund för vidare utbildning vid universitet och högskola. En på detta sätt anlagd utbildning skulle kunna möjliggöra, att de svårigheter till vidareutbildning, som de nuvarande ämneslärarinnorna nu har, inte förefinnes. Med kompletterande studier skulle normal adjunktskompetens kunna utan större svårigheter uppnås.

En utbildning av detta slag skisserades av läroverkens krisutredning, som fann att åtskilliga skäl talade härför. Utredningen stannade dock för att skälen mot att uppta sådan utbildning vore tyngre. Man anförde bland annat de »psykologiska svårigheter» som skulle uppstå inför förslaget om ett återupptagande av en sådan utbildning. Vidare ansågs utbildningen

lämpligen böra äga rum vid statens normalskola i Stockholm, men eftersom lokalsvårigheterna i Stockholm var så stora, att det inte läte sig göra att få plats för ett seminarium vare sig vid normalskolan eller på annan plats, syntes detta inte kunna komma i fråga. Kostnaderna per utbildad elev ansågs också vara betydande. Anknytningen till de lärarhögskolor, som då projekterades för utbildning av såväl småskollärare som folkskollärare och ämneslärare, skulle också vålla svårigheter, ansåg utredningen.

De av utredningen anförda skälen mot tanken på ett ämneslärarseminarium synes nu allmänt väga mindre tungt i jämförelse med det ofrånkomligen utomordentligt svåra läge, som vårt skolväsende nu befinner sig i. Vissa extra kostnader måste statsmakterna räkna med för att klara av dessa problem. Olämpligheten att ha en utbildning av detta slag jämsides med lärarhögskolorna torde väl nu inte vara så påtaglig — det förslag till lärarhögskola, som kan framkomma, måste väl få väsentligt blygsammare format än vad för några år sedan antogs.

Den nuvarande seminariorganisationen omfattar 19 seminarier; av dessa är inte mindre än 9 provisoriska. Det förefaller vara skäl att överväga, om inte den nedskärning av organisationer, som här kan komma i fråga, kunde tagas till utgångspunkt för ett övervägande, om inte ett eller annat av seminarierna kunde omvandlas till ämneslärarseminarium. I så fall borde detta gälla i första hand där naturlig anknytning till universitet eller högskola kan anordnas.

I nuvarande läge synes det oss angeläget, att den här antydda utvägen — vars detaljer endast angivits som exempel — överväges.

I *motionen II: 539* har anförts bland annat följande.

Trots att den av statsmakterna för snart två år sedan beslutade akademiska kursverksamheten ej mer än börjat, är statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet i proposition nr 149 till årets riksdag i färd med att föreslå en helt ny kursverksamhet för berörda folkskollärare, en kursverksamhet av lägre kvalitet med reducerat kunskapsstoff och, så vitt man nu kan bedöma, utan betryggande kunskapskontroll. Förslaget innebär en sådan kursverksamhet, som 1949 års krisutredning bestämt avvisade och som ej heller 1952 års riksdag reflekterade på. Egendomligt nog har ej i propositionen redovisats någon utredning vare sig beträffande det organisatoriska behovet av dylika kurser eller deras pedagogiska lämplighet.

Läget inom vårt högre skolväsende gör vissa, eljest exceptionella åtgärder oundvikliga. Men dessa exceptionella åtgärder bör endast bli ett komplement till och får ej ersätta en regelrätt utbildning av lärare för det högre skolväsendet vid våra universitet och högskolor. Att dessa lärosäten, som nu stundom förekommer, nödgas avvisa studenter, som ämnar förvärva full lärarkompetens, samtidigt som för ändamålet otillräckliga befodringskurser stimuleras i betydande utsträckning, är en orimlig ordning. Vad som nu i första hand kräves är, att en utökning av studiemöjligheterna vid universitet och högskolor kommer till stånd för alla kategorier blivande högstadielärare, både studenter och folkskollärare.

Emellertid torde situationen vara sådan, att en upprustning av universitetet och högskolorna ej inom den närmaste framtiden täcker hela det utbildningsbehov, som här föreligger. Vid sidan av dessa lärosätens egna 1-betygskurser bör därför decentraliserade sådana anordnas på andra lämpliga platser i landet. Dessa senare bör stå under universitetskanslerns över-

inseende, och deras kvalitet bör vara densamma som motsvarande kursers vid universiteten. Det vid tentamen erhållna vitsordet bör vara likställt med akademiskt betyg i ämnet i fråga. De centraliserade universitetskurserna bör förläggas till sådana läroanstalter, vilkas lärare har den bästa akademiska kompetensen och den bästa erfarenheten om den högre skolans mål och medel. Helst bör dessa lärare ha docentkompetens. Önskvärt vore att varje utbildningskurs utanför universitetsstäderna sorterade under något av de fyra lärosätena, universiteten i Uppsala, Lund och Göteborg samt Stockholms högskola. Geografiska och andra skäl borde då avgöra anknytningen i de enskilda fallen. Att även större läroverk med välutrustade institutioner och tillgång på kvalificerade lärare bör komma i fråga är för oss naturligt. Under inga omständigheter borde det däremot få förekomma, vilket propositionen tycks förmena, att utbildningskurser förläggs till läroanstalter, vilkas lärare saknar all pedagogisk utbildning.

Anledningen till det framställda förslaget om befordringskurser är, såsom framgår av propositionen, överenskommelsen mellan civildepartementet och folkskolläraernas organisationer angående lärarlönerna. Den träffade överenskommelsen kan komma att avskräcka studenter från att ägna sig åt studier för filosofisk ämbetsexamen och högre lärarkompetens. Detta är så mycket mera sorgligt som tillströmningen till de filosofiska fakulteterna under de senaste åren visat en påtaglig stegring. I själva verket har ju, såsom ovan framhållits, tillströmningen varit större än lärosätenas kapacitet. Om ej det högre undervisningsväsendet skall lida obotlig skada, torde det vara nödvändigt med en försäkran från riksdagens sida, att 23-gradstjänster ej inrättas till större antal än vad som erfordras för att täcka bristen på filosofie magistrar (inklusive folkskollärare med 4 betyg i filosofisk ämbetsexamen) med fullgod praktisk och teoretisk pedagogisk utbildning inom det högre undervisningsväsendet ovanför den sexklassiga folkskolan. Det torde alltså böra ankomma på riksdagen att för varje läsår fastställa antalet lärartjänster i 23:e lönegraden.

I *motionerna I: 419 och II:540* har anförts bland annat följande.

Om riksdagen ej godkänner överenskommelsen i den del denna innefattar en organisationsplan för den fullt utbyggda enhetsskolan, rubbas uppenbarligen en av betingelserna för lärarorganisationernas godkännande av överenskommelsen. Redan med hänsyn härtill men även för att hela folkskollärarkårens löneställning skall komma under förnyad omprövning föreslår vi att riksdagen uttalar sig för att nya förhandlingar upptas med vederbörande lärarorganisationer.

I fråga om lärarkompetensen på enhetsskolans högstadium uttalar föredragande departementschefen, att de föreslagna nya tjänsterna enligt hans uppfattning inte strider mot 1950 års riksdagsbeslut. Hur därmed förhåller sig framgår delvis av följande. I prop. nr 155:1951 (ang. anställnings- och avlöningsförhållanden för vissa lärare i försöksdistrikt) yttrade föredraganden, som då var statsministern, att — enligt uttalanden av såväl förutvarande ecklesiastikministern Weijne i 1950 års skolproposition som av vederbörande riksdagsutskott — avsikten var att på högstadiet »undervisningen regelmässigt skall omhänderhavas av akademiskt utbildade ämneslärare». Den då vedertagna kompetensen för ämneslärartjänst utgjordes av fil. mag.-examen, och det är mot bakgrunden härav som man måste se riksdagsuttalandet att »undervisningen på vart och

ett (av de tre stadierna) skall i första hand bestridas av lärare som särskilt utbildats för undervisning huvudsakligen på stadiet i fråga». Detta refereras också i den förevarande propositionen, men till referatet knytes ett uttalande av dåvarande departementschefen om nödvändigheten av att *vid behov* kunna låta lärare, utbildade för ett visst stadium, rycka upp på det närmast högre.

Riksdagen har förvisso icke varit blind för att bristen på akademiskt utbildade lärare kunde — förutom lokala, d. v. s. organisatoriska och schemamässiga, förhållanden — tillfälligtvis konstituera ett dylikt behov. Samtidigt torde emellertid enighet ha rätt om att i den mån behovet hade sin grund i lärarbrist skulle alla rimliga åtgärder vidtas för att öka universitetens och högskolornas utbildningskapacitet. I vart fall är det uppenbart att särskilda utskottet vid 1950 års riksdag var klart medvetet om att tidpunkten för skolreformens genomförande borde bestämmas efter bedömning bl. a. av tillgången på kvalificerade lärare. Det finns sålunda anledning erinra om riksdagsuttalandet att »åtgärder skola vidtagas för genomförande etc. . . ». I dylika åtgärder ingick obestriddigen att öka tillgången på kvalificerade lärare.

Nu drar emellertid föredragande departementschefen av det förhållandet, att riksdagen 1950 insett att en krissituation förelåg som, *så länge den varade*, måste föranleda extraordinära åtgärder, den slutsatsen att riksdagen accepterat dessa åtgärder såsom för framtiden godtagbara och tillfredsställande. Slutsatsen kan ej betecknas som hållbar.

Statsrådet gör i propositionen jämförelse mellan magistrars tjänstgöring på gymnasialstadiet och folkskollärares på realskolestadiet samt enhetsskolans högstadium. Denna jämförelse kan ej undgå att ge det intrycket att statsrådet är beredd att helt uppge den stora tanken i skolbeslutet, att förbättringen av skolunderbyggnaden för all ungdom skulle så vitt möjligt förknippas med en skärpning av kraven på utbildning av lärarna på enhetsskolans högstadium. Jämförelsen synes oss i sak icke hållbar. Därjämte måste det konstateras att departementschefen sedan december månad förra året synes ha ändrat uppfattning rörande den för högstadieundervisning mest önskvärda kompetensen. Det interpellationssvar, som då avgavs, kan inte tolkas på annat sätt än att även ecklesiastikministern då önskade, att denna undervisning skulle bedrivas av fil. magistrar. Departementschefen, som erinrade om sin medverkan i skolkommissionen, uppgav då att man likaledes i kommissionen helst skulle ha önskat adjunktskompetenta lärare för vår enhetsskolas högstadium men att bristsituationen ansågs lägga hinder i vägen härför. Statsrådet yttrade då att därest »tillgången på fil. magistrar skulle bli större än beräknat, så får de s. k. 23-orna till en del sin tjänstgöring på enhetsskolans mellanstadium». Denna principiella deklaration har nu utbytts mot ett dunkelt uttalande om att »motsvarande lärare (vilket kan avse både 23-orna och andra) på enhetsskolans högstadium skall kunna hänvisas att fullgöra en del av sin tjänstgöring på mellanstadiet, om så blir erforderligt».

I sin hemställan nämner departementschefen intet om antalet 23-gradstjänster. Det frångår emellertid av att föredraganden för sin del funnit täckning för uttalandet i departementsförslagets första punkt om att ett behov av 6 000 à 7 000 folkskollärartjänster av ifragavarande slag torde föreligga vid en fullt utbyggd enhetsskola.

Härom är till en början att säga att det är svårförståeligt att departementschefen kunnat finna en sådan täckning, eftersom enhetsskolans utformning ingalunda är klar. Vi får här ånyo erinra om särskilda utskottets uttalande att enhetsskolan är avsedd att, »i den mån den tillämnade försöksverksamheten ådagalägger lämpligheten, ersätta» vissa andra skolformer. Så länge försöksverksamheten pågår och innan riksdagen tagit ställning till resultaten därav och till de konsekvenser som dessa föranleder, torde det över huvud taget icke vara möjligt att finna täckning för ett genom löneavtalsförhandlingar framkommet antal tjänster.

Följdriktigt redovisas heller icke någon som helst prognos beträffande vare sig det framtida lärarbehovet eller den möjliga tillgången på enligt hittills gällande bestämmelser fullt utbildade högstadielärare.

Som ovan framhållits är det enligt vår uppfattning ytterst tveksamt, om propositionen står i överensstämmelse med riksdagens intentioner beträffande lärarkompetensen. Denna uppfattning synes vi dela med såväl statskontoret som reservanterna inom skolöverstyrelsen. Även i andra sammanhang har enahanda synpunkter framkommit. Vad departementschefen anfört i motsatt riktning, nämligen att saken varit förutsedd och vore tillfredsställande beredd, har icke övertygat oss. Fastmer anser vi, att det finns allt skäl för den åsikt, som framförts av Sveriges förenade studentkårer, nämligen att en sänkning av lärarkompetensen på enhetsskolans högstadium under folkskollärarexamen och fyra akademiska betyg bör föregås av en utredning därom. Likaledes vill vi understryka statskontorets uttalande, att även andra viktiga utredningsområden synes ha försumrats. Främst anmäler sig här frågan om universitetens utbildningskapacitet och de åtgärder, som rimligen bör vidtagas för att öka denna.

Allvarligaste invändningen mot förslaget är emellertid, att riksdagen inbjudes till ett principbeslut om 6 000 à 7 000 folkskollärartjänster avsedda att fylla ett antaget behov vid fullt utbyggd enhetsskola, samtidigt som det i den offentliga debatten uppges att man med utgångspunkt från tillgängliga befolkningstal, tidigare statistik och därpå byggda statusquo-antaganden kan under perioden 1953—1970 uppskatta antalet examina av fil. magstrar, som går till lärarbanan, till närmare 7 000 utöver ersättningsbehovet på grund av pensionsavgång och liknande. Mot bakgrunden härav och av det beräknliga sammanlagda behovet av lärare på den fullt utbyggda enhetsskolans högstadium kan man med största sannolikhet säga att något behov av så många 23-or som 6 000 à 7 000 uppenbarligen aldrig kommer att uppstå.

Emellertid står riksdagen i dag inför det faktum att tillgången på akademiskt utbildade lärare för närvarande icke svarar mot behovet. För att undervisningen skall kunna upprätthållas måste därför folkskollärare med eller utan kompletterande utbildning utnyttjas för högstadiundervisning. Allt som kan göras för att underlätta för folkskollärare att höja sin kompetens måste därför göras. Och självfallet skall de honoreras på skäligt sätt, om de undervisar »över stadiet».

Propositionen anvisar tre möjligheter för folkskollärare att vinna sådan ökad kompetens: 1) förvärvande av två akademiska betyg, 2) genomgång av särskilda kurser samt 3) dispens från fastställda behörighetsvillkor.

Den första utbildningsvägen synes kunna accepteras som en krisföre-

teelse. Den har dessutom det företrädet att den öppnar möjligheter för vidareutbildning till fullständig ämneslärarkompetens.

Den andra utbildningsvägen — kursverksamheten — har ägnats amper kritik av bl. a. universitetskanslern, som allvarligt varnar för en nivå-sänkning inom vårt skolväsende med därav föranledda svårartade konsekvenser för gymnasier, specialhögskolor och universitet. Departementschefen har visserligen starkt reagerat mot kanslerns yttrande och framhållit att en kompetens som bygger på bl. a. 2-årig seminarieutbildning, 3-årig lärartjänst och 1-årig vidareutbildning icke kan betecknas som ytterst svag. Först synes föredraganden icke ha tillräckligt beaktat att det kommer att förflyta minst fem år mellan den avlagda studentexamen och påbörjandet av vidareutbildningen, som i huvudsak skall bygga på studentexamenskunskaperna. Härtill kommer att mot de planerade kurserna i olika ämnen mycket andragits från vederbörande ämnesrepresentanters sida. För vår del vill vi endast peka på den utformning, som studierna i ämnet biologi med hälsolära enligt propositionen skulle få. Dessa studier har med hänvisning till de få undervisningstimmarna i enhetsskolan begränsats till blott en termin. Som jämförelse må nämnas dels att få av våra nuvarande biologilärare har kortare utbildning än 3 år vid universitet med obligatoriska betyg i botanik och zoologi och dels — vilket i den aktuella situationen är viktigare — att de s. k. ettbetygskurserna för folkskollärare i biologi med hälsolära omfattar vid t. ex. Göteborgs högskola en termin med 424 timmars undervisning i zoologi och en termin med 207 timmars undervisning i botanik. Den av Kungl. Maj:t föreslagna kursen skulle däremot komma att omfatta en termin med sammanlagt endast 325 timmars undervisning.

Även i andra hänseenden inger kurserna farhågor. För att göra det bästa av situationen synes det oss av vikt att betygsskalan blir mer differentierad än godkänd och icke godkänd; erfarenheten säger att studierna blir intensivare och grundligare, om betygsskalan blir mera graderad, och en större differentiering vid betygssättningen kan också vara en fördel för myndigheterna vid tjänstetillsättningarna. Vidare måste det tillses att lärarna verkligen är kompetenta i hela ämnet för kursen; en lektor med lektorat i historia har kanske blott ett betyg i statskunskap i magisterexamen och kan således inte gärna förordnas till lärare i kurs i samhällslära.

Den föreslagna kursverksamheten är enligt vår uppfattning till sitt materiella innehåll så otillfredsställande att vi vill föreslå att densamma av riksdagen accepteras endast som en övergång och blott i den utsträckning, som visar sig oundgängligen nödvändig för att fylla ett akut behov av högstadielärare.

Därutöver vill vi föreslå, att statsmakterna inriktar sina ansträngningar på att stimulera folkskollärare att studera vidare, antingen vid universitet och högskolor eller förmedelst decentraliserade, av universitetsmyndigheterna anordnade kurser, i avsikt att erhålla akademiskt betyg av sedvanlig karaktär. Detta förslag har den fördelen ur skolans synpunkt, att större krav kommer att ställas på kunskapsmättet, men dessutom öppnas bättre möjligheter för folkskollärarna att efter hand genom ytterligare vidareutbildning nå full adjunktskompetens och därmed förenade bättre löneförhållanden.

Ytterligare erfordras, i ljuset av redan vunna erfarenheter från försöksverksamheten, en utredning om i vilken utsträckning folkskollärare

med fördel kan utnyttjas inom särskilda delar på enhetsskolans högsta stadium och det eventuella behovet av specialkurser för dessa. Därigenom skulle debatten om lärarkompetensen kunna ges vida fastare konturer än hittills och en utjämning av nu uppblossade motsättningar underlättas.

Propositionen lämnar en specifikation av den organisatoriska grundval, på vilken tjänsterna i huvudsak skall byggas upp, nämligen undervisningsbehovet i 1°, 2° och 1^a. Denna uppläggning borde automatiskt medföra, att tjänsterna icke skulle finnas i 3-åriga realskolor, där just detta underlag saknas. Något förslag om att tjänster skall inrättas på de i folkskolan inbyggda treåriga linjerna framlägges heller icke. Däremot synes Kungl. Maj:t åt sig vilja utverka ett bemyndigande att efter ytterligare övervägande få besluta, huruvida sådana tjänster skall inrättas på nämnda realskollinjer. Någon motivering för ett dylikt bemyndigande har ej förebragts. Tvärtom måste man av det i övrigt sagda dra slutsatsen, att tjänsterna icke bör ha sitt organisatoriska underlag i de klasser, som finnes i en 3-årig realskola. Vi får därför hemställa, att riksdagen icke på denna punkt lämnar något bemyndigande.

Departementschefens uttalande om att lärare på enhetsskolans högsta stadium skall kunna hänvisas att fullgöra en del av sin tjänstgöring på mellanstadiet »om så blir erforderligt» kan såsom ovan anförts uppfattas som en skärpning i förhållande till hans tidigare uttalanden. Enligt vår uppfattning skulle det vara till obotlig skada för skolväsendet, om den ungdom som är beredd att underkasta sig långvarig akademisk lärarutbildning nu skulle välja ett annat yrke med tanke på den föreslagna begränsningen av utkomstmöjligheterna för akademiker på lärarbanan. Alldeles oavsett om ecklesiastikministern avsett den av oss förmodade skärpningen eller icke, vill vi hemställa, att riksdagen som princip måtte uttala att om tillgången på adjunktskompetenta lärare, som vill tjänstgöra inom enhetsskolan, blir större än som eventuellt beräknats, skall ett motsvarande antal folkskollärare avlönade enligt 23 lönegraden överföras till mellanstadiet.

Vidare vill vi med hänvisning till vår principiella inställning till lärarkompetensen hemställa, att riksdagen i frågans omstridda skick icke nu måtte lämna Kungl. Maj:t bemyndigande att medgiva avsteg från de fastställda behörighetsvillkoren.

Utskottet.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår ha tjänstemännens centralorganisation, Sveriges folkskolläraryrkeförbund och Sveriges folkskolläraryrkeförbund den 28 juni 1953 förklarat sig beredda att acceptera ett inom civildepartementet i samråd med ecklesiastikdepartementet utarbetat förslag till förbättrade anställnings- och avlöningsvillkor för folkskollärare, vilket framlagts under förbehåll av Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande. Enligt detta förslag — benämnt departementsförslaget — har överenskommits bland annat att å enhetsskolans högsta stadium och å realskolan inrättas tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare, som efter avlagd folkskolläraryrke-

examen tjänstgjort minst tre år såsom folkskollärare och som i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen erhållit minst två betygsenheter eller genomgått av skolöverstyrelsen anordnad särskild kurs om ett läsår. Antalet folkskollärartjänster i 23 lönegraden fastställes för varje läsår efter förslag av skolöverstyrelsen med utgångspunkt från att behov av 6 000 à 7 000 folkskollärartjänster av ifrågavarande slag torde föreligga vid en fullt utbyggd enhetsskola.

Departementsförslaget har fått en utformning som berör icke blott ett lönespörsmål utan även frågor av pedagogisk och skolorganisatorisk art. Enligt utskottets mening kan en sammankoppling i överenskommelses form av frågor av så skild natur som de nyssnämnda i princip från olika synpunkter icke anses tillfredsställande. Under föreliggande omständigheter har utskottet emellertid icke ansett sig böra ställa sig avvisande till att på i departementsförslaget angivna skolstadier inrättas tjänster i 23 lönegraden för de i förslaget angivna folkskollärarna. Då ett biträdande av de i motionen II: 539 under 1 och 2 gjorda yrkandena i realiteten skulle innebära ett underkännande av den träffade överenskommelsen, har utskottet på grund härav funnit sig böra avstyrka bifall till motionen i nu berörda delar.

Departementschefen har ansett det böra få ankomma på Kungl. Maj:t att efter ytterligare överväganden besluta huruvida tjänster av här ifrågavarande slag skola inrättas på i folkskolan inbyggda 3-åriga realskollinjer. I motionerna I: 419 och II: 540 har yrkats, att 23-gradstjänster icke skola inrättas på dylika linjer. Utskottet får erinra om att i folkskolan inbyggda 3-åriga realskollinjer hittills under någon längre tid prövats allenast i Stockholm och att dessa linjer på övriga orter i landet under innevarande läsår endast nått upp till sjunde klassen. Närmare erfarenhet saknas sålunda i stort sett rörande verksamheten vid denna skolform. Vid sådant förhållande anser utskottet att frågan om ianspråktagande av 23-gradstjänster för täckande av lärarbehovet jämväl vid dessa linjer bör hållas öppen med befogenhet för Kungl. Maj:t att fatta det beslut i ärendet, var till omständigheterna må giva anledning. Utskottet avstyrker alltså bifall till ovannämnda, motionsvis gjorda yrkande.

Departementschefen har framhållit, att slutlig ställning till frågan om för vilka klasser och linjer de nya tjänsterna äro avsedda får tagas senare när mera erfarenhet vunnits. Departementschefen har likväl redan nu velat uttala, att i realskolorna behovet av tjänster i 23 lönegraden bör beräknas med utgångspunkt huvudsakligen i klasserna 1⁵, 2⁵ och 1⁴. Detta innebure emellertid enligt departementschefen icke något ställningstagande till frågan om hur dessa lärare skulle fullgöra sin tjänstgöring. Denna fråga måste — framhåller departementschefen — lösas efter behovet i det aktuella fallet. Med anledning av vad departementschefen sålunda anfört får utskot-

tet framhålla, att utskottet ansluter sig till departementschefens ovan nämnda uttalande rörande beräkningsgrunden beträffande 23-gradstjänster i realskolan. Utskottet vill härjämte betona, att det enligt utskottets mening är önskvärt och också kan förutsättas bli den naturliga anordningen, att de olika lärarna vid en och samma skola komma att fördelas till tjänstgöring på det sätt som är mest ändamålsenligt med hänsyn till bland annat deras kompetens.

I förevarande sammanhang har departementschefen vidare anfört att en lärare i 23:e lönegraden i realskolan skall kunna hänvisas till tjänstgöring även i högre klasser än de ovan av departementschefen angivna, om rektor vid skolan finner behov därav föreligga, samt att motsvarande lärare på enhetsskolans högstadium skall kunna hänvisas att fullgöra en del av sin tjänstgöring på mellanstadiet, om så blir erforderligt. Utskottet anser sig böra här konstatera, att sistnämnda uttalande står i överensstämmelse med vad departementschefen i ett interpellationssvar i andra kammaren den 8 december 1953 anfört därom att »därest tillgången på filosofie magistrar skulle bli större än beräknat så får de s. k. 23-orna till en del sin tjänstgöring på enhetsskolans mellanstadium». Utskottet vill understryka vad departementschefen sålunda anfört och finner därmed det i motionerna I: 419 och II: 540 i nu berörda avseende gjorda yrkandet tillgodosett.

Enligt departementsförslaget skall antalet folkskollärartjänster i 23 lönegraden fastställas för varje läsår efter förslag av skolöverstyrelsen. I den föreliggande propositionen begäres bemyndigande för Kungl. Maj:t att för varje läsår fastställa antalet av dessa tjänster. I motionen II: 539 har yrkats, att det finge ankomma på riksdagen att besluta härom. Utskottet får framhålla, att vid de kommunala skolorna fastställes de ordinarie lärartjänsternas antal av Kungl. Maj:t och att vid de statliga skolorna det endast är de tjänster, som redovisas på vederbörande personalförteckningar, vilka underställas riksdagens prövning. Ett biträdande av ovan nämnda yrkande i motionen II: 539 skulle medföra betydande såväl organisatoriska som praktiska svårigheter. Med hänsyn härtill har utskottet funnit sig icke kunna tillstyrka ett frångående av Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt. Utskottet förutsätter emellertid att Kungl. Maj:t i lämpligt sammanhang årligen lämnar riksdagen redogörelse för utvecklingen på förevarande område.

Departementschefen har framhållit, att det bör ankomma på skolöverstyrelsen att slutligt bestämma 23-gradstjänsternas placering vid olika skolformer och skolor samt härvid söka åstadkomma en jämn fördelning av tjänsterna över hela landet. Med detta uttalande har departementschefen uppenbarligen velat betona, att tjänster av nyss angivet slag synas böra inrättas även på sådana orter, där tillgången på akademiskt utbildad lärarkraft är av den omfattningen att 23-gradstjänster i och för sig icke erfordras

för att täcka lärarbehovet på orten. Utskottet har icke funnit något att erinra mot den av departementschefen angivna principen för ifrågavarande tjänsters fördelning.

Beträffande vidareutbildningen har departementschefen framhållit, att av de två formerna — den akademiska utbildningen för två betyg i filosofisk ämbetsexamen och särskilda befodringskurser i skolöverstyrelsens regi — den förstnämnda bör vara den normala för sådana folkskollärare, som antingen avlagt studentexamen eller eljest på grund av särskilda bestämmelser äga studera vid universitet och högskolor. Utskottet får för sin del med skärpa understryka vad departementschefen sålunda anfört. Enligt utskottets mening torde sannolikt utvecklingen komma att gå i den riktningen att den akademiska utbildningsvägen, bland annat med hänsyn till de vidare utbildningsmöjligheter den öppnar, blir den mera anlitade, varför det kan antagas att befodringskurserna i huvudsak komma att få karaktären av en övergångsanordning. Utskottet anser sig emellertid icke böra i anslutning till vad i motionerna I: 419 och II: 540 därom påyrkats uttala sig för att ifrågavarande kurser nu skola anordnas allenast övergångsvis. Den närmare utvecklingen av verksamheten och tillströmningen till dessa kurser torde härutinnan böra vara utslagsgivande för framtiden.

Departementschefen har föreslagit, att befodringskurserna skola utformas såsom ämneskurser, inriktade på att ge det erforderliga kunskapsmåttet i respektive ämnen. Kurser skola enligt vad departementschefen förordnat anordnas i följande av skolans läroämnen: kristendomskunskap, historia, samhällslära, geografi, matematik, biologi, fysik och kemi samt modersmålet. Kurs i modersmålet skall omfatta två terminer, samtliga de andra kurserna en termin.

Detta förslag har icke givit utskottet anledning till annat uttalande än att utskottet ifrågasätter huruvida icke kurstiden för vissa ämnen, exempelvis biologi, är alltför knappt utmätt för att kursdeltagarna skola erhålla en tillfredsställande utbildning. Anmärkas må i detta sammanhang att de akademiska ettbetygskurserna i biologi omfatta för botanik en termin och för zoologi likaledes en termin.

Frågan om kursdeltagarnas förkunskaper har icke närmare berörts av departementschefen. Utskottet får beträffande denna fråga erinra om att skolöverstyrelsen — under förutsättning av riksdagens bifall till här förevarande proposition — den 2 april 1954 kungjort, att överstyrelsen avsåg att under läsåret 1954/55 anordna befodringskurser i modersmålet i Stockholm och Umeå, i kristendomskunskap och samhällslära i Lund, i historia i Karlstad, i geografi i Luleå, i matematik i Uppsala och i Eksjö, alternativt i Jönköping samt i biologi i Linköping. Samtidigt har skolöverstyrelsen meddelat, att behörig att delta i befodringskurs är folkskollärare, som efter folkskolläraryxamen tjänstgjort minst tre läsår som folkskollä-

rare. Det förutsattes, att seminarie- eller gymnasiekurserna i respektive ämnen skola vara väl inhämtade och repeterade före befodringskursens början. Dessutom fordras för tillträde till kurs i matematik lägst vitsordet godkänd i matematik, allmän kurs, på realgymnasiet och för tillträde till kurser i fysik och kemi lägst vitsordet godkänd i dessa ämnen på realgymnasiet. Ifrågavarande förkunskaper i matematik, fysik och kemi skola, om icke Kungl. Maj:t annat bestämmer, vara styrkta genom studentbetyg eller genom vitsord över avlagd fyllnadsprövning efter studentexamen eller särskild prövning enligt fordringarna för studentexamen.

Utskottet får för sin del med hänsyn till de två vägar som skola för folkskollärare finnas för erhållande av 23-gradstjänst med samma lön och samma tjänstgöring, framhålla vikten av att befodringskurserna utformas så, att ingen större skillnad kunskapsmässigt sett uppstår mellan de folkskollärare, som genomgå befodringskurs, och de som välja den akademiska utbildningen för två betygsenheter i filosofisk ämbetsexamen.

I likhet med departementschefen anser utskottet att vid befodringskurserna måste förefinnas en betryggande kunskapskontroll genom effektiva tentamina.

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot att befodringskurserna anknytas till lämpliga folkskoleseminarier och i förekommande fall till högre allmänt eller tekniskt läroverk. I sistnämnda två fall torde enligt utskottets mening lämpligen samarbete med folkskoleseminarium på kursorten böra anordnas. Utskottet förutsätter, att vid valet av läroanstalt tillses att lärare med dokumenterad vetenskaplig och pedagogisk kompetens där stå till buds.

Vidkommande den i departementsförslaget intagna övergångsbestämmelsen synes det utskottet självklart, att dispens kommer att meddelas allenast sådan folkskollärare, som har väl vitsordad tjänstgöring på de skolstadier, som angivas i punkt 1 av departementsförslaget. Vad angår den av departementschefen i övrigt angivna dispensmöjligheten vill utskottet med anledning av vad i denna fråga yrkats i motionerna I: 419 och II: 540 framhålla, att det knappast torde låta sig göra att uppdraga allmänna normer för tillämpning av ett dispensförfarande, avseende endast undantagsfall. Det synes utskottet ligga i sakens natur att en restriktiv tillämpning här kommer att äga rum. Utskottet kan alltså icke ansluta sig till det i nyssnämnda motioner gjorda yrkandet.

I enlighet med departementschefens därom framställda förslag tillstyrker utskottet att till befodringskurser för folkskollärare för nästa budgetår anvisas ett reservationsanslag av 500 000 kronor.

Beträffande departementschefens förslag i de delar, som utskottet icke i detta yttrande särskilt berört, har utskottet icke funnit anledning till erinran eller uttalande.

Utskottet får slutligen med anledning av vad i motionen II: 538 hemställts framhålla, att utskottet förutsätter att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på den i motionen berörda frågan, varför utskottet icke anser sig förorda att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skulle anhålla om utredning i ärendet.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

I. att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna II: 539 samt I: 419 och II: 540, sistnämnda bägge motioner i de delar de icke blivit tillgodosedda genom vad utskottet ovan anført,

1. besluta att från och med den 1 juli 1954 skall, i överensstämmelse med vad departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 12 februari 1954 förordat, å enhetsskolans (försöksskolornas) högsta stadium och å realskolestadiet inrättas tjänster i 23 lönegraden för folkskollärare, som efter avlagd folkskolläraryxamen tjänstgjort minst tre år såsom folkskollärare och som i tentamen eller tentamina för filosofisk ämbetsexamen erhållit minst två betygsenheter eller genomgått av skolöverstyrelsen anordnad särskild befodringskurs om ett läsår;

2. bemyndiga Kungl. Maj:t att i samband med tjänsteinrättandet den 1 juli 1954 och undantagsvis i framtiden medgiva den lindring i behörighetsvillkoren för tjänst i 23 lönegraden, som avses i övergångsbestämmelsen till det av departementschefen tillstyrkta departementsförslaget eller eljest kan befinnas påkallad;

3. bemyndiga Kungl. Maj:t att för varje läsår fastställa antalet folkskollärartjänster i 23 lönegraden;

4. bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förordat meddela erforderliga föreskrifter om de ifrågavarande tjänsterna i 23 lönegraden och om de avsedda befodringskurserna;

5. till *Befodringskurser för folkskollärare* å riksstaten för budgetåret 1954/55 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 500 000 kronor;

II. att motionen II: 538 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 18 maj 1954.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet ha närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Gustaf Karlsson, Ohlon, Iwar Anderson, Leander, Näsström, Pålsson, Hesselbom, Gustaf Andersson, Sundelin, Einar Persson, fru Lindström, herrar Birger Andersson, Boman, Bergh och Bengtson; samt

från a n d r a kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Malmborg i Skövde, Andersson i Malmö, Lindholm, Åkerström, Hoppe, fröken Elmén, herrar Johansson i Mysinge, Petterson i Degerfors, Kyling, Nihlfors, Blidfors, fröken Vinge, fröken Olsson och herr Svensson i Stenkyrka.

Reservation

av herr *Ohlon* och fröken *Elmén*.
